

RECENZE

Kervégan Jean-Francois. Co s Carlem Schmittem? Praha: OIKOYMENH, 2015, 239 s.

Na podzim roku 2015, tedy třicet let po smrti objektu svého zkoumání, vyšla v češtině první kniha o významném a kontroverzním německém politickém a právním teoretikovi *C. Schmittovi*, či, přesněji řečeno, o jeho rozsáhlém a členitém díle. Dosud u nás byla – vedle spíše dílčích zmínek – k dispozici syntetická kapitola *H. Ottmanna* v knize o politické filosofii 20. století.¹ V zahraniční literatuře přitom vycházejí klasické životopisy² i životopisy intelektuální,³ knihy zkoumající *Schmitta* ve specifickém kontextu⁴ či v nějakém zvláštním osobním vztahu.⁵ Publikována byla řádka poct k jeho životním výročím (dožil se 97 let), stále přibývají knihy, které mají jeho jméno v podtitulu,⁶ protože se vypořádávají s jeho intelektuálním dědictvím zahrnujícím přinejmenším ústavní i mezinárodní právo, teorii práva, teorii mezinárodních vztahů a politickou filosofii. Výrazně ovlivnil četné právní i politické myslitele konzervativního i levicového smýšlení, a to zdaleka ne pouze v Německu, ale díky silné americké recepci posledních desetiletí vlastně celosvětově.

Nakladatelství OIKOYMENH se prostřednictvím odpovědného redaktora *A. Havlíčka*, politického filosofa zesnuvšího dva měsíce před vydáním knihy, rozhodlo pro práci francouzského badatele *J.-F. Kervégana*. Je to rozhodnutí šťastné, protože otázku, jež tvoří název díla, si klademe i u nás.

V meziválečném období u nás *Schmitt* příliš znám nebyl (zmiňován je např. v některých heslech Slovníku veřejného práva československého, ne však v pozitivisticky laděném *Právníku*), *V. Knapp* jej po válce v „*Problému nacistické právní filosofie*“ připomíná jen jako „*starého vzdělaného juristu*“ zadávajícího si velebením nového práva III. říše a doplňkově cituje jeho spis o druzích právního myšlení (decisionismus, normativismus, institucionalismus, respektive myšlení konkrétního řádu).⁷ Později byl čten spíše zdejšími politickými filosofy, právníky je vnímán až zhruba v posledních dvaceti letech.

Na jedné straně začaly být vydávány některé *Schmittovy* rozsahem spíše menší spisy (*Pojem politična*, *Teorie partyzána*, *Politická teologie*, *Římský katolicismus a politická forma*), jeho dílo je studováno, promýšleno a citováno, nejčastěji patrně ve vztahu k teorii ústavy, učení o parlamentarismu a pojetí výjimečného stavu, jež souvisí se suverenitou. Na straně druhé varoval např. *J. Příbání* před politickým existencialismem *C. Schmitta* a jeho českých epigonů⁸ a *V. Pavlíček* opakovaně, s důrazem na jeho nacistickou životní etapu, kritizoval recepci *Schmitta* soudci a judikaturou Ústavního soudu;⁹ *Schmitt* byl ostatně označován za

¹ BALLESTREM, K. – OTTMANN, H. *Politická filosofie 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 1993.

² MEHRING, R. *Carl Schmitt: Aufstieg und Fall. Eine Biographie*. C. H. Beck, 2009.

³ Např. BALAKRISHNAN, G. *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London – New York: Verso, 2000.

⁴ BREUER, S. *Carl Schmitt im Kontext: Intellektuellen Politik in der Weimarer Republik*. Berlin: Akademie Verlag, 2012.

⁵ MEIER, H. *Carl Schmitt & Leo Strauss: The Hidden Dialogue*. Chicago: University of Chicago Press, 2006.

⁶ DYZENHAUS, D. (ed.). *Law as Politics: Carl Schmitt's Critique of Liberalism*. Durham – London: Duke University Press, 1998.

⁷ KNAPP, V. *Problém nacistické právní filosofie*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002 (reprint z roku 1947), s. 44 aj.

⁸ PŘIBÁN, J. *Obrana ústavnosti*. Praha: SLON, 2014, s. 15. K politickému existencialismu se vrací i v polemikách s převažujícími českými postoji k uprchlické krizi.

⁹ Zřejmě naposledy na konferenci věnované H. Kelsenovi v říjnu 2015 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, už dříve např. PAVLÍČEK, V. Kdo je v České republice ústavodárcem a problém suverenity. In: M. Vanduchová – J. Hořák (eds). *Na křižovatkách práva. Pocta Janu Musilovi k 70. narozeninám*. Praha: C. H. Beck, 2011. *Schmitta*, respektive jeho spisy *Verfassungslehre* a *The Crisis of Parliamentary Democracy*

jednoho z „korunních právníků Třetí říše“.¹⁰ Otvírá se tím též závažný problém (ne)závislosti díla na jeho autorovi, nepřijatelném třeba světonázorově, morálkou, činy, způsobem života,¹¹ jakkoliv o *Schmittovi* platí, že byl ani ne tak přesvědčeným nacistou, jako především oportunistou. Chtěl se poměřovat se stavem světa, jak se měnil svět, přizpůsoboval se mu, ovšem bez vyvinutých autokorektivů. Konečkonců právě oportunismus mu vyčítal oficiální tiskový orgán SS ve svých kritikách koncem roku 1936, jež měly za následek *Schmittovo* stáhnutí se z veřejného výsluní zpět k akademické činnosti.

Každopádně si členství v nacistické straně, zhruba v duchu logiky „jednou nacista, vždy nacista“, a to buď latentní (předem), anebo krypto (posléze), všímá rovněž brněnský právník Z. Koudelka ve svém hledání souvztažnosti mezi doktrínou materiálního ohniska ústavy a totalitarismem.¹² Ostatně i pro T. Sobka představuje *Schmitt* symbolickou postavu pro odmítnutí hodnotové jurisprudence, již vyčítá atak na právní jistotu – umožňuje naplňovat staré měchy právních předpisů novým vínem podle potřeb doby, k dobrému i zlému.¹³ Rezervovanost ke *Schmittovi* může mít i praktickou podobu: byl jsem svědkem vzniku disertační práce, jež se mu nemohla vyhnout; její autor však setkání odkládal, jak to jen šlo.

Toho všeho si je autor recenzované monografie vědom, když si hned na počátku klade otázku: „Lze Carla Schmitta číst a analyzovat jakožto normálního myslitele, když se přitom zcela očividně jedná o ‚nebezpečného ducha‘, ba o ‚nepřítele‘ všeho, v co věříme?“ Odpovědí je kniha sama.

Má-li nějakou slabinu, je to z hlediska českého čtenáře absence biografie, protože u nás úplně známá není. Jistěže ji ten, kdo chce, zná z textů cizojazyčných, ale to pak není třeba překládat nic. Bývalo by přitom stačilo přidat úvodní studii, což se ku prospěchu věci děje i se *Schmittovými* spisy, které jsou vydávány v USA, na rozdíl od ediční řady vycházející v němčině v berlínském nakladatelství *Duncker & Humblot*. Pro *Kervégana* samotného je ovšem *Schmitt* zajímavý jen druhotně, v závislosti na svém díle, jak vysvětluje v „*Prologu*“ s podtitulem „*Mezi Leviathanem a Behémothem*“. V zásadě tu jde o to, jak může *Schmitta* využít právní reflexe ukotvená v současnosti.

Kniha je rozdělena na dvě části nazvané „*Bytostně sporný myslitel*“ (po vzoru bytostně sporných, diskursivních pojmů) a „*Jak vyjít od Carla Schmitta?*“, jež je rozsáhlejší.

V první části najdeme dvě kapitoly a prozatímní shrnutí. V kapitole „*Kryptické dílo*“ autor upozorňuje na rozpor *Schmittova* eklektického díla se specializačními tendencemi současnosti: věnoval se právu, dějinám idejí, politické teorii, estetice, metafyzice i teologii, a to leckdy v rámci jediné publikace. Rozmanitost je ovšem vykoupena mnohoznačností. Již v úvodu je čtenář seznámen s klíčovým pojmem politična, jenž pochází ze španělského prostředí počátku

(v originále *Die geisteswissenschaftliche Lage des heutigen Parlamentarismus*), jako soudci zpravodajové citovali E. Wagnerová a P. Holländer.

¹⁰ RÜTHERS, B. *Entartetes Recht: Rechtslehren und Kronjuristen im Dritten Reich*. 2. vyd. München: C. H. Beck, 1989.

¹¹ Jaký dopad má např. na poezii V. Nezvala to, že byl komunistou a také tak trochu pijanem? K tomu jen dvě poznámky. Constantovu (intelekt je nejpodlejší nástrojem, je-li oddělen od svědomí) a Adomeitovu (životy myslitelů jsou důležitou součástí jejich díla). Viz CONSTANT-REBECQUE, B. de. *O dobyvačnosti a uzurpacii a jejich vztazích s evropskou civilizací*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 125, ADOMEIT, K. *Rechts- und Staatsphilosophie II. Rechtsdenker der Neuzeit*. 2. vyd. Heidelberg: C. F. Müller, 2002, s. V.

¹² KOUDELKA, Z. Zlaté tele ústavnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2010, roč. 2010, č. 3, s. 257–262. Sluší se snad připomenout, že debaty o imanentních limitech moci ústavodárce v podobě materiálního ohniska ústavy, ústavního jádra, základní struktury ústavy, ale i samotné podstaty toho, co znamená „změna“, respektive pozměnění, započaly už po 1. světové válce. Schmittův hlavní vklad je z roku 1928, členem NSDAP se stal na jaře 1933.

¹³ SOBEK, T. *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha – Plzeň: Ústav státu a práva AV ČR a Aleš Čeněk, 2011, s. 318 a dále výklady o vztahu práva a nacismu. Podobně je tomu u M. Bobka.

17. století (o Španělsko se *Schmitt* živě a dlouhodobě zajímal): identifikovatelné je rozlišením přítele a nepřítele, což značí intenzitu asociace či disociace, nikoliv určitý obsah. Politično nemá vlastní substanci – může se zmocnit (a tím učinit politickým) čehokoliv, najde-li jako určující vztah přátelství a nepřátelství. Po celý novověk je jeho platformou stát, jehož éře však *Schmitt* věští zánik (Společnost národů, velkoprostory 30. a 40. let, bipolární svět a evropská integrace). Dále se poukazuje na *Schmittovu* celoživotní nechuť k liberalismu; patřil k těm autorům, kteří stavějí liberalismus (buržoazní, na toleranci a reprezentaci založený) a demokracii (autoritářská, plebiscitární, identitní) proti sobě. Liberalismus se snaží nahradit potřebu rozhodnutí diskusí, jako decisionista ovšem *Schmitt* z rozhodnutí vychází, a to i z rozhodnutí právního, které staví proti normativistické iluzi matematických dedukcí. Jako poslední velké téma je tu exponována i koncepce války, respektive to, čemu *Schmitt* říkal „*diskriminační pojem války*“. Ta se stává mezinárodním zločinem, což ovšem znamená, že z války s respektovaným protivníkem se stává policejní akce vůči zločinci. Stěžejním dohlížitelem nového řádu se stávají mezinárodní instituce, jež jsou však jen zástěrkou západních demokracií – uplatňuje se tu universalistický imperialismus.

Druhá kapitola se jmenuje „*Přijetí a polemiky*“. Připomíná meziválečné spory i poválečnou recepci, pro niž bylo klíčové etablování v USA 80. let. Za vypíchnutí stojí *Habermasovo* varování před *Schmittem* jako před někým, kdo důrazem na decisionismus podkopává normativní základy demokratického a právního státu, jež *Habermas* spojuje s etikou diskuse.

Třetí kapitolou (*Theologie*) přecházíme k druhé části knihy. Jejím předmětem je politická teologie, jíž věnoval *Schmitt* hned dvě knihy (z 20. a 60. let 20. století), první více politickou, druhou více teologickou. Podle *Schmitta* jsou všechny pregnantní pojmy moderní státovědy pojmy původně teologickými, ostatně i moderní stát sám vzešel z náboženství (viz proslulý esej *Schmittova* žáka E.-W. Böckenfördeho o vzniku moderního státu jako procesu sekularizace). Řada politických koncepcí hledala a hledá teologické ukotvení (Prozřetelnost, monarchie na zemi jako odraz Boží monarchie atd.). Konkrétněji spadá do oblasti politické teologie představa nepřítele, pomocí níž je formována vlastní identita, a též důraz na rozhodnutí. Pro *Schmitta* jsou teologie i právní věda pozitivními vědami – pracují s pozitivní daností, jíž je zjevení zachycené písmem. To ostatně odpovídá i podobným metodám práce středověkých glosátorů a scholastických filosofů.

Následující kapitola je nazvána „*Normativita*“. Uvozena je popisem střetu ve výmarském Německu dominujícího právního pozitivismu s „marginálními hvězdami“ *Kelsenem*, *Schmittem*, *Smendem* nebo *Hellerem*, který byl podbarven otázkou po tom, co dělá z nahodilého souboru norem řád, respektive systém. Přiblížena je pozice *Kelsenova* (rozdíl bytí a mětí, základní norma, logické odvozování), proti níž je postaven *Schmitt*, který byl někdy více decisionistou, jindy zase institucionalistou, vždy však antinormativistou. Svou literární dráhu zahájil spisem odmítajícím představu soudce jako subsumpčního automatu a místo toho kladoucím důraz na rozhodnutí, tedy na vůli. Vůle je ostatně také důvodem platnosti normy, již váže také na reálné působení – odmítá tak normativní platnost jako cosi, co by bylo vyděleno ze světa lidského jednání a na něm nezávislé.

Pátá kapitola pojednává o legitimitě. Do Francouzské revoluce legalita a legitimita splývají, v jejím důsledku se legalita stala republikánskou, zatímco legitimita kontrarevoluční (legitimisté jako zastánci legitimní vlády, vlády opřené o Boží milost). V polovině 19. století (jaro národů) se legitimita mění na demokratickou. Legální panství ve *Weberově* smyslu přivádí na scénu jednak byrokracii, jednak parlamentní zákonodárny stát, v němž zákon působí jako obecná a racionální norma, kterou akceptujeme v důvěře ve vztahování se ke spravedlnosti. *Schmitt* však pozoruje jednak přeměnu takto pojmovaných zákonů v účelová opatření, jednak transformaci parlamentu z místa, kde se partikulární mění v obecné, v platformu směny partikulárních zájmů. Mluví o „*motorizovaném zákonodárci*“, stále zjednodušujícím a zrychlujícím

zákonodárnou proceduru. Neefektivní parlamentní legalita jej vede k důrazu na plebiscitární legitimitu, což ve výmarském kontextu znamená i důraz na roli přímo voleného říšského prezidenta. Je-li řeč o legitimitě, stojí snad za připomenutí, že ze *Schmittových* pojednání počátku 30. let vyšel K. Loewenstein v konceptu tzv. obranyschopné demokracie: *Schmitt* tehdy doporučoval v zájmu zachování řádu, tedy s odkazem na legitimitu, zakázat antisystémové strany. Když se to nestalo a jedna z nich se chopila moci, připojil se. Právě v této kapitole také *Kervégan* zkoumá koncept superlegality, jež zahrnuje tak zásadní principy, že jejich změna znamená zničení ústavy, případně její nahrazení ústavou jinou. Jde o jeden z trvalých *Schmittových* přínosů ústavní teorii, jenž se zhmotňuje v konstrukci protiústavních ústavních zákonů.

V šesté kapitole se důkladněji obeznamujeme s již vícekrát zmíněným političkem, jímž je to, co politiku umožňuje. Politično bylo v moderní éře spojeno se státem, *Schmitt* však předvídá konec jeho epochy. Odmítá představu lidstva jako nositele ustavující moci a varuje před světovým státem, před nímž není úniku.

Poslední kapitola nese název „*Svět*“. Do značné míry rekapituluje to, co už bylo připomenuto, podrobněji je rozveden „*diskriminační pojem války*“, jsoucí variací středověkého učení o válce spravedlivé. *Schmitt* věnoval značnou pozornost USA, jejichž *Monroeu* doktrínu chápal jako moderní vyjádření rozdělení světa na zájmové sféry, jež označoval jako „*velkoprostory*“. Jde vlastně o impéria v dobovém hávu. V této optice a z hlediska formy Německo „jen“ nasedlo do jedoucího vlaku. Rýsuje se tak dvojí tenze: mezi státem, jemuž jde o ohraničený prostor, a neurčitě ohraničeným velkoprostorem na jedné straně, a mezi velkoprostorem a universalismem na straně druhé. Jak už bylo výše naznačeno, universalismus slouží jen jako zástěrka zájmu určitých mocností na zachování *statu quo*. Ekonomická hegemonie se tu kombinuje s intervencionismem opřeným o morální či humanitární argumenty.

V „*Epilogu*“ *Kervégan* připomíná svůj vstupní pocit, že o leccems nelze bez *Schmitta* pojednávat. Je myslitelem zlomů a nastolení řádu, zatímco v normálních situacích jsou mnohem užitečnějšími průvodci *Kelsen* nebo *Hart*. Zbývá určit, žijeme-li v normální době.

Recenzovaná kniha je pěkně napsaná, čímž ne vždy dokonale srozumitelnému *Schmittovi* u čtenářů zřetelně pomáhá. V tematických skupinách je rozebrána velká část jeho děl, připomenuty jsou dobové polemiky i podstatné tituly sekundární literatury. Rozebírána jsou zásadní témata s přesahy k dnešku, ale citlivě je tematizován i vztah díla a jeho sporného autora. Číst se ji tak vyplatí z nejrůznějších důvodů.

Jan Kysela*

**Stamos David N. Myth of Universal Human Rights.
London – New York: Routledge, 2015, 305 s.**

Chtěl bych zde upozornit na sympaticky provokativní knihu kanadského filozofa *Davidu N. Stamos*, který tvrdí, že víra v lidská práva jako morální oprávnění a nároky, které mají všichni lidé už jen z toho důvodu, že jsou příslušníky lidského druhu, je pouze moderním mýtem. *Stamos* se primárně nevymezuje proti teoriím definujícím lidská práva jako sociální konstrukt, ale proti metafyzickým teoriím univerzálních lidských práv jakožto práv přirozených. Jedna věc je, zda víra v univerzální lidská práva je pouhým mýtem, tedy zda něco takového jako univerzální lidská práva vůbec existuje, druhá věc pak je, zda je takový mýtus užitečný, tedy jestli má pro životy lidí celkově spíše pozitivní nebo negativní efekty. *Stamos* pochybuje už

* Doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.